

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 7. září 2023 ve věcech č. 21424/16 a 45728/17 – *Gauvin-Fournis a Silliau proti Francii*

Senát páté sekce Soudu rozhodl čtyřmi hlasy proti třem o neporušení práva na respektování soukromého života dle článku 8 Úmluvy odmítnutím umožnit stěžovatelům narozeným pomocí lékařsky asistované reprodukce za účasti dárců gamet přístup k informacím o těchto dárcích na základě zákona o bioetice z roku 1994 zaručujícího anonymitu dárců. Soud nicméně považoval za významné, že zákon z roku 2021 anonymity dárců zrušil.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelé, paní Gauvin-Fournis a pan Silliau, se narodili v letech 1980 a 1989 prostřednictvím lékařsky asistované reprodukce za účasti dárců z řad třetích osob. Vnitrostátní orgány jim s odkazem na absolutní zásadu anonymity dárcovství gamet dle zákona o bioetice z roku 1994 neudělily povolení získat údaje o totožnosti jejich dárců nebo neidentifikující informace o nich. Zákon umožňoval pouze dvě výjimky omezené na lékaře, a to pro případ terapeutické nutnosti nebo diagnostiky závažné genetické anomálie u dárce. Zákon o bioetice z roku 2021, účinný od 1. září 2022, tuto absolutní důvěrnost ukončil. Veškeré dárcovství gamet je nyní podmíněno výslovným souhlasem dárců s vedením záznamů o jejich totožnosti a neidentifikujících informacích o nich (věk, tělesné znaky, rodinný a profesní stav, země narození, důvody dárcovství apod.). Ti, kteří nejsou ochotni poskytnout své údaje, nemohou být dárce. Tyto údaje jsou zpřístupněny osobám počatým za pomoci lékařsky asistované reprodukce, pokud o ně požádají zvláštní komisi. Osoby narozené z gamet darovaných před 1. zářím 2022 mohou požádat komisi, aby kontaktovala dárce a získala jejich souhlas se zveřejněním příslušných informací. Stěžovatelka tak učinila, avšak její žádost byla zamítnuta z důvodu úmrtí jejího biologického otce.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

Stěžovatelé namítali, že nemožnost přístupu k informacím o jejich biologických otcích představuje porušení práva na respektování soukromého a rodinného života podle článku 8 Úmluvy.

A. K PŘIJATELNOSTI

Soud vyloučil, že by stěžovatelé ztratili své postavení „obětí“ ve smyslu článku 34 Úmluvy v důsledku legislativních změn zavedených v roce 2021, jak tvrdila francouzská vláda. Soud se přitom odvolal na svou předchozí judikaturu [*Scordino proti Itálii* (č. 1), č. 36813/97, rozsudek velkého senátu ze dne 29. března 2006, § 180], podle níž rozhodnutí nebo opatření příznivé pro stěžovatele v zásadě nepostačuje k tomu, aby byl zbaven svého postavení „obětí“, pokud vnitrostátní orgány výslovně nebo věcně neuznaly porušení Úmluvy a následně neposkytly nápravu. Soud zejména zdůraznil, že ačkoli stěžovatelé měli od 1. září 2022 právo obrátit se na komisi, aby získali informace o svých biologických rodičích, od doby, kdy se stěžovatelé snažili získat přístup k informacím o svém původu, uplynulo více než dvanáct let. Za celou tuto dobu vnitrostátní orgány a soudy výslovně neuznaly, že došlo k porušení práv stěžovatelů podle Úmluvy.

B. K ODŮVODNĚNOSTI

a) Obecné zásady

Soud připomněl, že článek 8 Úmluvy chrání právo na osobní identitu a s tím spojené právo získat informace např. o identitě rodiče (*Odièvre proti Francii*, č. 42326/98, rozsudek velkého senátu ze dne 13. února 2003, § 29; *Godelli proti Itálii*, č. 33783/09, rozsudek ze dne 25. září 2012, § 45; *Çapın proti Turecku*, č. 44690/09, rozsudek ze dne 15. října 2019, § 33 a 34; a *Boljević proti Srbsku*, č. 47443/14,

rozsudek ze dne 16. června 2020, § 28). Narození, a zejména okolnosti s ním spojené, jsou součástí soukromého života dítěte a následně dospělého (viz *Godelli proti Itálii*, cit. výše, § 46). Zájem jednotlivce znát svůj původ nezaniká s věkem (tamtéž, § 69). Pokud jde o spory týkající se přístupu k původu osvojených dětí, právo na identitu, které zahrnuje právo znát svůj biologický původ, tvoří nedílnou součást soukromého života a v takových případech je nutné důkladnější zkoumání za účelem zvážení soupeřících zájmů (tamtéž, § 65). Ve věci *Odièvre proti Francii* Soud shledal, že nedošlo k porušení článku 8 Úmluvy, neboť stěžovatelce byl umožněn přístup k neidentifikujícím informacím o její matce, což jí umožnilo zjistit některé kořeny jejího původu při respektování soukromí třetích osob, a Francie zavedla mechanismus, který jí umožnil požádat o zrušení utajení totožnosti její matky, pokud s tím její matka souhlasila. Ve věci *Godelli proti Itálii* Soud rozhodl, že italská právní úprava nezajistila rovnováhu mezi soupeřícími právy a zájmy, protože „slepě upřednostnila“ zájem matky, která si přála zůstat v anonymitě, při absenci jakékoli možnosti přístupu k neidentifikujícím informacím o ní nebo možnosti dosáhnout zrušení utajení.

b) Použití těchto zásad na projednávanou věc

Stěžovatel tvrdil, že kromě zásahu do soukromého života mu nemožnost přístupu k informacím o jeho původu bránila také v rodinném životě, neboť se rozhodl nemít dítě, dokud nebude mít informace o dárci. Dle Soudu právo na respektování rozhodnutí stát se či nestát rodičem rovněž spadá pod ochranu článku 8 Úmluvy, přičemž taková volba představuje formu projevu soukromého a rodinného života (*S. H. a ostatní proti Rakousku*, č. 57813/00, rozsudek velkého senátu ze dne 3. listopadu 2011, § 82). Z uvedeného důvodu nepovažoval za nutné stížnost zkoumat z hlediska rodinného života, jelikož aspekt soukromého života pokrývá všechny stížnostní námitky.

Podle Soudu je namíste stížnosti zkoumat z hlediska pozitivních závazků státu zaručit dotčeným osobám právo na přístup k jejich původu, jelikož stěžovatelé kritizovali nedostatky právní úpravy, které vedly k zamítnutí jejich žádosti o údaje o totožnosti dárců nebo neidentifikujících informací o dárcích. Ve věci *X, Y a Z proti Spojenému království* (č. 21830/93, rozsudek ze dne 22. dubna 1997, § 44) Soud uvedl, že mezi členskými státy neexistuje navzdory dlouhodobě používané metodě umělého oplodnění shoda, zda je vhodnější chránit anonymitu dárců spermatu, nebo přiznat dítěti právo znát totožnost dárce. Ze srovnávací studie Evropského výboru pro právní spolupráci z roku 2022, provedené ve 25 státech povolujících dárcovství spermatu, vyplývá, že 15 států uznává právo počaté osoby na přístup k identitě dárce, zatímco 10 zemí přístup k informaci o původu dárce zakazuje, a to včetně České republiky (Česká republika uvedla, že učinila dva pokusy zakotvit právo na přístup k původu dárce). V této oblasti tedy neexistuje shoda a jedná se o citlivé etické a morální otázky. Soud nicméně připomněl, že již v roce 2000 zdůraznil význam práva na přístup ke svému biologickému původu (např. v souvislosti se stížnostmi na určení otcovství ve věci *Mikulić proti Chorvatsku*, č. 53176/99, rozsudek ze dne 7. února 2002, § 65 a 66; a *Jaggi proti Švýcarsku*, č. 58757/00, rozsudek ze dne 13. července 2006, § 38; a v souvislosti s utajeným porodem *Odièvre proti Francii*, cit. výše, § 48). Ze srovnávací studie nadto vyplývá, že ve vnitrostátních právních předpisech existuje jasná tendence zakotvit právo na přístup k biologickému původu. Kromě řady států, v nichž je právo na přístup k původu dětí narozených z gamet od třetích dárců uznáváno již delší dobu, bylo toto právo v letech 2015 až 2021 právně uznáno ve čtyřech členských státech, včetně Francie, a reformy se projednávají i v dalších členských státech. Z uvedeného vyplývá, že stát má v dané oblasti široký prostor pro uvážení, který je nicméně omezen skutečností, že v samotném jádru předmětných stížností leží podstatný aspekt identity jednotlivců (*mutatis mutandis D. B. a ostatní proti Švýcarsku*, č. 58817/15 a 58252, rozsudek ze dne 22. listopadu 2022, § 85 a 87; *Y proti Francii*, č. 76888/17, rozsudek ze dne 31. ledna 2023, § 75 a 76).

V projednávané věci vyvstala otázka, zda zamítnutím žádosti stěžovatelů o přístup k identitě třetích dárců a neidentifikujícím informacím o nich na základě zásady anonymity dárcovství gamet stát porušil svůj pozitivní závazek zaručit respektování soukromého života stěžovatelů. Soud musel ověřit, zda důvody uvedené vnitrostátními soudy uspokojivě vyvážily veřejný zájem a zájem stěžovatelů. Soud se zaměřil na zákon o bioetice z roku 1994, jehož přijetí předcházela veřejná diskuze. Stát se tehdy rozhodl pro zásadu anonymity a bezplatnosti dárcovství, což odpovídalo ochraně etických hledisek a zohlednilo

i v té době vznesené pochybností ohledně lékařsky asistované reprodukce. Dle Soudu se jednalo o přesvědčivé obecné zdůvodnění. Stejnou volbu stát učinil v letech 2004 a 2011 v návaznosti na důkladné konzultace o slučitelnosti anonymity dárců z řad třetích osob s právem na přístup k biologickému původu. V úvahu vzal obecný zájem v podobě ochrany rovnováhy rodin a riziko zpochybnění sociální a emocionální povahy příbuzenství, riziko podstatného poklesu počtu dárcovství gamet a riziko zpochybnění etiky spojené s jakýmkoli přístupem k dárcovství tělesných prvků nebo produktů. Na druhou stranu vzal v potaz utrpení, které zažívají některé osoby počaté dárcovstvím a uznání práva na přístup ke svému původu některými státy. Nakonec převážila obava z poklesu počtu dárců a ze zpochybnění nerušeného života rodin a ochrany dárců.

Soud uvedl, že neexistuje konsensus ohledně uznání práva na přístup k původu osob narozených z darování, ale pouze nedávný trend v jeho prospěch, tudíž není možné tvrdit, že stěžovatelům měla být již dříve nabídnuta možnost požádat komisi o přístup k jejich původu. Soud nicméně zdůraznil rostoucí povědomí jak ohledně neopodstatněnosti obav z poklesu dárcovství gamet, tak ohledně zastaralosti zachování anonymity dárců ve světle technologického vývoje, zejména rozvoje tzv. rekreačních genetických testů, a z toho vyplývající nutnost vytvořit právní rámec pro sdělování dotčených informací. Legislativní proces vedoucí k přijetí zákona v roce 2021 ukázal citlivost a složitost této otázky, jelikož mu předcházely mimořádně napjaté debaty. Dle Soudu zákonodárce při přijetí nové úpravy zvážil dotčené zájmy a práva a jednal v rámci svého prostoru pro uvážení, byť zúženého skutečností, že se jedná o podstatný aspekt soukromého života stěžovatelů. Státu tak nelze vytýkat zdoluhavost přijetí reformy (*mutatis mutandis Schalk a Kopf proti Rakousku*, č. 30141/04, rozsudek ze dne 24. června 2010, § 106).

Zásada absolutní anonymity se vztahovala i na neidentifikující informace s výhradou výjimek ve prospěch lékařů, kteří měli přístup ke zdravotním informacím a mohli je předat osobě narozené z dárcovství v případě terapeutické potřeby a pro preventivní účely zejména v případě páru, ve kterém byly obě osoby počaty prostřednictvím dárcovství gamet. Nadto v případě genetického onemocnění mohl dárce prostřednictvím lékaře informovat dítě narozené z dárcovství. Soud rovněž poukázal na to, že stěžovatelé dostatečně nespecifikovali praktické důsledky zachování lékařského tajemství. Stát tak zachoval spravedlivou rovnováhu mezi protichůdnými zájmy, i pokud jde o neidentifikující lékařské informace.

Pokud jde o údajné nedostatky právní úpravy zavedené dne 1. září 2022, dle Soudu stát nepřekročil svůj prostor pro uvážení, když se rozhodl poskytnout přístup k původu osobám narozeným z dárcovství před tímto datem pouze se souhlasem dárce. Zákonodárce měl snahu respektovat situace vzniklé na základě předchozí právní úpravy.

Soud dospěl k závěru, že stát neporušil svoji pozitivní povinnost zaručit stěžovatelům účinné respektování jejich soukromého života, a článek 8 Úmluvy tak nebyl porušen.

III. Oddělená stanoviska

Soudkyně Elósegui ve svém souhlasném stanovisku zdůraznila zákaz retroaktivního uplatňování práva, které může poškodit nabytá práva třetích osob nebo právní jistotu. Ačkoli se tedy francouzská úprava vyvíjela ve prospěch práva osoby počaté z dárcovství gamet znát svůj biologický původ, nezakládá to retroaktivní právo.

Soudkyně Mourou-Vikström a soudci Ravarani a Gnatovský ve svém společném odlišném stanovisku kritizovali tvrdost odmítnutí požadavků stěžovatelů, které je zbavilo základního práva na přístup k jejich identitě, a pomalý legislativní proces vedoucí k přijetí zákona v roce 2021.